

Willems Westerbeek 1945

NEDERLAND IN FRANKRIJK

DE ZUIDERGRENS
DER NEDERLANDEN

DOOR

H. VAN BYLEVELD

*« de plaetsen bij Vranckrijck in Nederlandt
geoccupeert selfs tot Arras incluys... »*

*Jan de Witt
aan zijn oom Van Zuydt Polsbroeck,
burgemeester van Amsterdam,
29 Juli 1658.*

MCMXLI

DE SIKKEL, ANTWERPEN

Digitaal: St. Jhonston

EEN WOORD VOORAF

Wij hadden het laatste woord van deze studie geschreven in Augustus 1939. Moeilijkheden van technischen aard hebben ons belet ze vroeger in het licht te zenden.

De tekst wordt hier afgedrukt zonder wijziging, behalve dat wij enkele nieuwe publicaties hebben vermeld en rekening hebben gehouden met sommige vaststellingen die wij door de gebeurtenissen van de laatste maanden hebben kunnen doen.

*Een Fransche vertaling van dit werk, onder den titel: **Jusqu'ou s'étendent en France les Pays-Bas?**, zal bij denzelfden uitgever verschijnen.*

1 September 1940.

INLEIDING

FLANDRIA IRREDENTA

In de beschaafde kringen der beide Nederlanden groeit de belangstelling voor een deel van ons vaderland, dat eeuwenlang onder het gezag van den Franschen staat heeft geleefd.

Dat blijkt dagelijks meer en men kan er zich slechts over verheugen. Veel te lang hebben zelfs de besten onzer den Westhoek veronachtzaamd. Zonder twijfel is er steeds een keurbende van mannen geweest als Guido Gezelle, Paul Fredericq, Johan Winkler, Hilaris Allaey, J. D. Domela Nieuwenhuis Nijegaard, A. Hans, J. N. Pattist, Mr. W. J. L. van Es, Prof. Dr. V. Celen, enz., die staag gearbeid hebben, hoewel op uiteenloopende wijze, om de herinnering aan de gescheiden broeders levendig te houden. Maar afgezien van dit handjevol pioniers was dit gewest, dat ook wel den verloren hoek werd genoemd, in feite niet alleen verloren, maar door de meerderheid onzer landgenooten ook vergeten.

Sedert eenigen tijd worden wij ons weer bewust van het bestaan van dezen verloren hoek. Een onzer schrijvers zeide onlangs: « Wij moeten lucht hebben en ruimte, de gansche ruimte van ons onverkorte Dietsche vaderland » (1). De blijken van deze herleeft belangstelling in de Fransche Nederlanden (2) worden steeds talrijker. Er zijn slagwoorden ontstaan, die burgerrecht hebben verworven. Iedereen spreekt tegenwoordig van de Nederlanden, die zich uitstrekken « van Duinkerke (3) tot Delfzijl » en « van den Dollard tot de Aa ». Er worden kaarten verspreid waarop de Westhoek naast de andere brokstukken der « verscheurde Nederlanden » staat afgedrukt. De tijd is voorbij, dat Heel-Nederland slechts uit twee deelen bestond: het Noorden en het Zuiden, nader aangeduid als Holland en Vlaanderen. Voortaan zal men hierbij ook het Dietsche gebied rekenen, dat, buiten de grenzen van Nederland en België gelegen, aan Frankrijk onderworpen was.

Dat is een verheugend verschijnsel, hetwelk iederen vaderlandslievenden Nederlander tot voldoening strekt. Maar het

houdt tevens een gevaar in, omdat het de mogelijkheid schept tot verwarring en misverstand. De Westhoek houdt op in de gedachten onzer volksgenooten een verloren hoek te zijn. Maar hun medeleven schijnt over het algemeen meer ingegeven door goeden wil dan door gedegen kennis. Zooals het zijn nut heeft het denkende deel der Nederlanders begrip bij te brengen van alles wat het hunne is, evenzeer is het noodzakelijk, dat geen verkeerde opvattingen ontstaan over de uitgestrektheid van dit gebied. Van verschillende zijden wil men aan het begrip Heel-Nederland levenskracht inblazen. Deze poging kan niet genoeg gesteund worden, want het oogenblik is aangebroken, dat ons volk zichzelf en zijn toekomst leert zien in het licht van de Dietsche opvatting. Het ware echter zeer te betreuren, als het Nederlandsche volk vertrouwd zou raken, met een beeld van de zoogenaamd integrale Nederlanden, dat in feite even willekeurig ingekort als belachelijk verschrompeld zou zijn. Einde-lijk zou de Dietsche gedachte gemeengoed van ons volk zijn geworden, maar het «Dietschland», waarnaar men zou streven, ware verminkt, door de schuld van de meest overtuigde Groot-Nederlanders zelve.

Het vraagstuk is belangrijk genoeg om er de volle aandacht aan te besteden.

HOOFDSTUK I

DE ZUIDELIJKE PROVINCIES DER NEDERLANDEN

« De stam beslist, het bloed beveelt. »

Het geijkte, bijna « klassieke » beeld van den Westhoek, zooals het door verschillende Groot-Nederlandsche publicaties wordt verbreid, is dat van een klein gebied, ingesloten tusschen de Fransch-Belgische grens, Noordzee, Aa en Leie. Dit gebied valt samen met een bestuurlijk onderdeel van den Franschen staat, het arrondissement Duinkerke. De voornaamste plaatsen zijn, behalve de hoofdstad : Hazebroek, Sint-Winoksbergen (Bergues), Broekburg (Bourbourg), Grevelingen (Gravelines), Wormhout, Hondshoote, Steenvoorde, Kassel, Belle (Bailleul), Steger (Estaires), Gorghe (La Gorgue) en Merghem (Merville).

Deze begrenzing van den Westhoek vindt men terug in den slagzin: « De Westhoek van de Leie tot de Aa en van de Leie tot de zee ».

Door zich aan die beschrijving vast te klampen, komt het, dat — zelfs bij overigens goed ingelichte schrijvers — «Fransch Vlaanderen» bij benadering 250.000 of 200.000 inwoners telt, volgens sommigen zelfs 165.000 of 150.000, ja zelfs slechts 100.000. (4)

Deze aardrijkskundige afbakening en statistische berekeningen zijn gebaseerd op den toestand der huidige spreektaal. Naar aloude meening rekent men tot Fransch-Vlaanderen die streken van den Franschen staat, waar men tot heden toe Vlaamsch is blijven spreken. Deze opvatting is voortgevloeid uit de vroeger sterk verbreide meening, welke tot uiting kwam in het bekende gezegde: « De taal is gansch het volk ». Het is hier de plaats niet om de waarde dezer zinspreuk te betwisten. Niemand zal er aan denken de belangrijke rol te onderschatten, welke in een bepaald tijdperk van de « Vlaamsche beweging » het « taalkundig romantisme » heeft gespeeld en die prachtig tot uitdrukking kwam in het vaak herhaalde Leitmo-

tiv van Prudens van Duyse. Dit overgangstijdperk was ongetwijfeld noodzakelijk.

Van alle factoren, die een volk kenmerken, is de taal wel één der belangrijkste, even kostbaar als heilig. Van de goederen uit het erfdeel der vaderen is zij het eerste, dat bescherming vereischt. Maar de taal alleen is ontoereikend om een volk te vormen (5). Want dit wordt bepaald door een harmonisch geheel van eigenaardigheden, zoowel van lichamelijken als van geestelijken aard en door een samenstel van eigenschappen, waardoor het zijn eigen aanzien verkrijgt onder de volkeren. De doorslaggevende factor is ontegenzeggelijk de afstamming. Een bij de hedendaagsche rassenkundigen geliefde term luidt: « de stam beslist, het bloed beveelt ».

Als iemand op zeker oogenblik van zijn leven ophoudt de taal zijner gemeenschap te spreken, zullen zijn erfelijke eigenschappen daardoor niet veranderen. Zoolang de ras-eigenschappen van een volk niet grondig zijn gewijzigd, bijv. door invoering van vreemde elementen op groote schaal, zal het bloed zich blijven doen gelden, zelfs indien het gebruik van een andere taal wordt opgedrongen. Het huidige taal-eigen voor een bevolkingsgroep beïnvloedt niet het bloed zijner voorvaderen, dus ook niet het bloed, dat door zijn aderen vloeit. (6) De werkelijke grens van een land is niet de taal-, maar de volksgrens.

Dit beginsel heeft bijzondere beteekenis voor Fransch-Vlaanderen. Het vraagstuk blijft daar niet beperkt tot het terrein der theoretische bespiegelingen over de bepaling der nationaliteit. Integendeel, het vraagstuk is er spoedeischend en staat in de harde werkelijkheid van elken dag. Men is daar getuige van steeds voortschrijdende, hoewel langzaam werkende verfransching der taal in bepaalde streken des lands. (7) Welke graad van gemis aan kennis der moedertaal stempelt de bewoners tot vreemdelingen in Dietschland? Welke mate van taalvermenging of van tweektaligheid is er noodig om een bevolking van een bepaalde plaats niet langer te doen behooren tot de Nederlanden?

De bewoners der voorsteden van St.-Omaars (Saint Omer), van Lijzel bijv., verfranschen onder de oogen onzer tijdgenooten. Veranderen zij nu van ras, worden zij leden van een ander

volk, omdat zij van taal gewisseld hebben? De meer bejaarden onder hen herinneren zich den tijd nog, dat dorpen in Vlaamsch Artesië, zooals Ruminghem, thans geromaniseerd, nog Vlaamsch spraken. Hetzelfde verschijnsel deed zich in steeds verder terug liggende tijden voor, naar mate men meer naar het Zuiden gaat.

In het hoeveelste geslacht na de verfransching voltrok zich de verandering van nationaliteit?

Het blijkt overigens onmogelijk om het Noordfransche gebied, waar thans nog Nederlandsch wordt gesproken, door een nauwkeurige taalgrens af te bakenen. Het voortdringen van het Fransch in den Westhoek geschiedt niet uitsluitend langs een scherp getrokken lijn, een taalgrens volgens het gangbare begrip. Dat gebeurt geheel anders: het Fransch trekt op als een verkenningstroep, die in kleine eenheden, een land binnenrukt, hier en daar tot den aanval overgaat en naar gelang van aardrijkskundige of economische omstandigheden vorderingen maakt (badplaatsen, welke « uitlanders » trekken, belangrijke centra van bestuur, spoorwegen, allerlei industriën, die de vestiging van geheele koloniën ambtenaren, bedienden en werklieden ten gevolge hebben, enz.). Op deze wijze ontstaan zelfs midden in de zuiver Vlaamsche gebieden, golven van de voortstuwende romaniseering.

Zou men, hoewel vruchteloos, daarmee rekening moeten houden bij het trekken van een nationale grenslijn? Dat zou het stelsel van « enclaves » doen herleven, maar thans op ethnographisch gebied, uitgebreider zelfs dan de meest fantastische terreinbrokkeling uit het feodale tijdperk.

De onhoudbaarheid dezer gevolgtrekking is reeds eene veroordeeling van het beginsel.

De gebruikelijke omschrijving van den Westhoek als het land tusschen Noordzee, Aa en Leie is een voorbeeld van willekeur en sleur. Noch de Aa (8), noch de Leie vormt thans meer de taalgrens.

Het terugwijkende Dietsch heeft die rivieren als grens hier en daar reeds moeten opgeven. Om ons slechts tot de Leie te bepalen zij vermeld: noch Niepekerke (Nieppe), noch Steenwerk, hoewel aan den linker oever gelegen zouden meer deel uitmaken van Vlaanderen, omdat de spreektaal reeds sinds

tientallen jaren geen Vlaamsch meer is. Daarentegen heeft de inwijking van Vlamingen uit België, aangetrokken door de ontwikkeling der nijverheid, sedert driekwart eeuw verscheidene streken aan den rechter oever opnieuw vervlaamscht. Het gebied der Nederlanden zou dus eenerzijds verkleind en anderzijds vergroot zijn.

Het stadje Halewijn (Halluin) ligt in een streek, die vroeger Dietsch was, later verfranscht werd, om daarna weer vervlaamscht te worden; dit ongelukkige oord zou dus telkens van nationaliteit moeten veranderen naar de volksche opvatting (Volkszugehörigkeit).

Door uitsluitend aan het taalkundige criterium waarde te hechten, zou de grens van een volk nu eens wijken en dan weer vooruit gaan, naar het wisselend gebruik der taal, dat soms afhangt van toevallige factoren, die de kenmerkende hoedanigheden van het volkswezen niet raken.

De opvatting Westhoek, zooals die bij velen zit vastgeroest, moet leiden tot de allerzotste gevolgtrekkingen. Duinkerke bijv. behoort natuurlijk tot het aloude Vlaanderen, maar Rijsel (Lille) zou daarbuiten moeten liggen. Hoewel het Vlaamsch te Duinkerke veel beter heeft stand gehouden dan menigeen denkt, is het Dietsch tegenwoordig te Rijsel meer in zwang dan te Duinkerke. En het Vlaanderen, dat men « Gallicante » noemt, spreekt in vele zijner kantons meer Vlaamsch, dan zekere streken van het Vlaanderen, dat men als « Flamingante » pleegt aan te duiden.

Deze enkele voorbeelden uit vele toonen aan, dat in de Fransche Nederlanden de ons door de « taalromantiekers » nagelaten leuze «de taalgrens is de volksgrens», geen steek houdt.

Het valt niet te ontkennen, dat de taal een der meest kenmerkende eigenschappen van een volk is. Maar als om staatkundige redenen en niet door een massale volksverhuizing of een sterk ingrijpende verandering der bevolking, de oorspronkelijke landstaal door een andere is verdrongen, moet men ter bepaling der nationaliteit van een volksgroep niet aan de huidige statistische gegevens waarde hechten.

De taal is het gevoeligste uitwendige kenmerk van den volkaard. Wil men van deze aanwijzing rechtvaardig gebruik maken, dan moet men terug gaan tot den tijd van de vestiging

van het Dietsche volk, toen de taalopschuiving nog niet had ingezet en toen in aardrijkskundig opzicht « de taal gansch het volk was ». (9)

De ethnische grens der Nederlanden, d.w.z. de grens van het gebied, waarbinnen aaneengesloten het Dietsche volk is gevestigd, valt niet samen met deze of gene taalgrens, welke van eeuw tot eeuw achtereenvolgens de lijn aangeeft van het gestadige wijken van het Nederlandsch voor de Romaansche dialecten. De huidige grens der talen is in dit opzicht weinig belangrijker dan die der 13e eeuw, toen zij liep over Boonen (Boulogne), Deverne (Desvres), Terwanen (Thérouanne) (10), Ariën (Aire), of die van drie honderd jaar later, toen zij liep langs Kales (Calais), Wijnen (Guines), Lumeres (Lumbres). (11)

De « völkische » grens der Nederlanden is geen andere dan de oudste taalgrens, zooals deze bestond bij de intrede van ons volk in de geschiedenis, d. w. z. de grens binnen welke de gansche bevolking unaniem de dialecten sprak, waaruit het Dietsch werd gevormd.

Karel de Flou zegt dienaangaande:

« De juiste grenslijn van ons alleroudste taalgebied is, langs » den kant der Somme, nu niet meer te trekken...

» Doch binnen den historischen tijd..., is het mogelijk, en » zelfs niet al te moeilijk meer, om te bepalen op welke uiterste » punten het gebruik van het Vlaamsch zich uitgestrekt » heeft. En al dadelijk is er te zeggen, dat die grens aanvang » nam van bezuiden Berck-sur-Mer, om te loopen in rechte lijn » naar het stadje Montreuil, vandaar naar Fruges, vervolgens » wat zuidoostwaarts van Ariën en Saint-Venant, eventjes zuid » van Bethune, tot kort beneden Rijsel. » (12)

Deze groote geleerde, stichter van de Vlaamsche plaatsnaamkunde, zette in deze nagelaten aantekeningen, de gevolgtrekking uitéén, waartoe zijn nauwkeurige nasporingen betreffende de plaatsnamen in Noord-Frankrijk hem hadden geleid. Zijn werken beteekenen een reuzenarbeid (13), en vormen het begin der wetenschappelijke bestudeering van dit gedeelte van ons nationaal gebied, dat veel te lang door de wetenschap werd verwaarloosd. Later is dit werk, voornamelijk op het gebied der plaatsnaamkunde, weder opgenomen en voortgezet door Dr.

Franz Petri in zijn opmerkelijk proefschrift: « Germanisches Volkserbe in Wallonien und Nordfrankreich ». (14)

Andere deskundigen zijn begonnen den Westhoek aldus van nabij te bestudeeren: zoo voor de taalgeschiedenis Kanunnik J. Jacobs (15), en voor de oude geschiedenis der Dietsche letterkunde en kultuur in deze streken Dr. D. A. Stracke S. J. en Prof. Dr. J. van Mierlo S. J.; en dan nog wat betreft de kunstgeschiedenis Dr. Juliane Gabriëls. Wil men echter dit land grondig leeren kennen, zoo is het beslist noodig, dat men een nieuwe werkwijze volgt, waarbij aan onderzoekingen ter plaatse, temidden der levende materie, meer aandacht dient te worden geschonken dan aan archief-navorschingen. Deze werkwijze mag vanzelfsprekend de andere niet uitsluiten; men trachte ook hier tot een vruchtbare wisselwerking te geraken. De schriftelijke getuigen der vergane eeuwen behouden hun waarde en het zal bij niemand opkomen hun beteekenis te onderschatten. Maar naast de archiefstukken hebben wij ander bewijsmateriaal, dat meermalen even overtuigend is: persoons- en plaatsnamen, zeden en gewoonten, de taal, typen van woonsteden, aardrijkskundige gesteldheid, lichaamsbouw der bewoners, enz.

Welke boeiende en levende studie, niet op de kaart maar op het terrein zelf, de door K. de Flou aangeduide grens te volgen!

Vanaf Berck en Waben, aan den mond der Othie (Authie) waar het landschap met zijn lage weiden en molens echt Nederlandsch is en waar de plaatsnamen, zelfs in hun huidige vorm (Groffliers, Rang-du-Fliers) op het polderkarakter duiden, bereikt de grens aan gene zijde van Monsterhole (Montreuil) een gebied van smalle en onregelmatige hoogvlakten, ongeveer ter hoogte van Frusje (Fruges), die de beddingen van de Aa en van de Leie in het Noorden van die der Kwinte (Canche) en der Ternoise in het Zuiden scheiden. Tusschen de heuvels, waarvan Floringhem, Rimberg (Raimbert) en Lozinghem de hoogste punten zijn, bereikt de grens, afgebakend door een reeks van zuiver Germaansche plaatsnamen, den noordelijken zoom van het mijnbekken.

Chokes (Chocques) en Bethun (Béthune) zijn de uiterste punten van het Nederlandsche volksgebied, dat verder naar het Oosten het land van La Bassée omvat, topographisch weer een

echt stuk Nederland, en dan de Weppes, waar het volstaat de dorpsnamen te spellen: Marquillies, Wicres (Wijker), Sainghin (Singhem), Wavrin (Waveren), enz., tot Rijsel (Lille).

Deze Nederlandsche metropolis, mededingster van Brugge, Gent, en Mechelen, is een echte grensstad. Haar gemeentegebied reikt tot aan het bolwerk van krijtgesteente, dat zich als een waar « niemandland » uitstrekt tusschen haar voorsteden en het land ten zuiden (16). Over Helhem (Hellemmes), Hem en Toufflers loopt de grens vervolgens naar België, waar zij aansluit aan de stamgrens.

Het aan Frankrijk onderhoorige gedeelte van Nederland, omvat dus, behalve Vlaanderen-aan-de-zee (Flandre Maritime), d. i. het arrondissement Duinkerke, « Flandre Gallicante » (Verfranschte Vlaanderen), dat in feite op vele plaatsen opnieuw vervlaamscht is. De hoofdstad is Rijsel, omgeven door een geweldige ophooping van plaatsen als Roobeke (Roubaix), Torkonje (Tourcoing), Berkem (La Madeleine), Capinghem, Mark (Marcq), Linzele (Linselles), Ronk (Roncq), Halewijn (Halluin), Wasquehal, Wattrelos, Wemmercijs (Wambrechies), enz., enz. Verder het Leie-land (pays de l'Alleu) met Vloerbeek (Fleurbaix), Lestrem, enz., dan Vlaamsch Artesië (Artois Flamingant) met Papinghem (Saint-Venant), Lilirs (Lillers), Ariën (Aire), Norhem (Norrent-Fontes), Terwanen (Thérouanne), Valkenberg (Fauquembergues), Sint-Omaars (Saint-Omer). Ook de streek van Kales (Calais) met het graafschap Wijnen (Guines) en de oude « Landen »: Land van den Hoek (Sint-Volkwin, Sinte-Mariakerke, Sint-Niklaas-aan-de-Aa, Sint-Omaarskapel), Land van Ooie (Oye-Plage), Bredenaarde en Bossenaarde: Ouderwijk (Audruicq), Aarde (Ardres) en evenals het Boonensche (Boulonnais) met Boonen (Boulogne), Markijze (omgedoopt in Marquise), Sint-Wulmaars (Samer), Deverne (Desvres), Stapel (Etaples) en ten laatste in het oude graafschap Ponthieu, een stukje grondgebied ten zuiden van Monsterhole langs de kust (Littus Saxonicum) tot aan de monding van de Othie.

Deze Fransche Nederlanden worden bewoond door ongeveer 1.500.000 Dietschers (17). Daar de volkstellingen in Frankrijk geschieden zonder ook maar eenigszins rekening te houden met de taal der bewoners, is het niet gemakkelijk met juistheid het

aantal onzer volksgenooten, die Vlaamsch spreken, op te geven; men begroot dat getal gewoonlijk op 400.000, uitsluitend in de arrondissementen Duinkerke en Rijsel, zonder er de Vlaamschsprekenden van de «diaspora» aan toe te voegen. (18)

In het geheele gebied levert een ethnographisch onderzoek, zooals men dat het doeltreffendste kan verrichten op voettochten, het beeld op van een Dietschland en een Dietsch volk, waar de kenteekenen der nationaliteit in overvloed aanwezig zijn.

De bouwkunst in steden en op het platteland, uitingen van het kunstleven, de folklore (spelen, sociale gewoonten, ambachten, zeden en volksaard), stadswapens, straatnamen, uithangborden van herbergen, geschiedkundige herinneringen, archaeologische vondsten, rastype der bewoners, dit alles doet, gezwegen nog van het landschap, bij elken stap herinneren aan de een of andere provincie uit de Noordelijke of Zuidelijke Nederlanden.

De taal is in een groot deel van dit gebied buiten kijf uitgestorven. Toch kan men zeggen, dat die taal nog levende sporen achtergelaten heeft, niet alleen in de geslachtsnamen, welke daar even Dietsch zijn als te Brugge of Maastricht, niet alleen in de plaatsnamen, die zuiver Nederlandsch zijn, zelfs wanneer een min of meer recente verfransching ze geschonden heeft (19) maar ook nog in de zinswendingen, den zinsbouw en de woordenschat, die in rijken getale openbaren hoe de Romaansche dialecten hier den invloed van het Nederlandsch hebben ondergaan.

Het ware ondoenlijk, streek voor streek, al deze verschillende uitingen te bespreken, die getuigen van het Dietsche volkswezen van dit land.

Daar het onmogelijk is hierover uit te weiden, zullen wij ons er toe bepalen door enkele voorbeelden aan te toonen hoe deze bevolking, ook als ze het gebruik van het Nederlandsch verloren heeft, de andere constituerende karaktertrekken van haar « Volkstum » heeft bewaard.

Het ras is er nog ongerept, niet alleen met al zijn somatische trekken, maar ook met zijn vitaliteit. « Als wij in Noord-Frankrijk bekend zijn, krijgen wij de vaste overtuiging, dat heel 't Noorden, zelfs als 't Fransch spreekt, Nederlandsch van

bloed en aanleg is. Op 't platteland zijn de menschen met blanke huid, blond haar, blauwe oogen, verreweg de meerderheid, zelfs tot 75 % der bevolking. » (20)

Te Rijsel en omstreken werd aan een Franschman uit het Zuiden, de Préfet Georges Blachon, het Vlaamsche ras geopenbaard, daar heeft hij de modellen gevonden voor de natuurgetrouwe portretten van de « Vlaamsche Eva », de « Vlaamsche leeuwenwelpen », de « Vlamingen met lange handen », die hij in zijn opzienbarend werk *Pourquoi j'aime la Flandre* geschilderd heeft. (21)

Een ander vreemdeling, eveneens hoog ambtenaar van de Republiek, de heer Gillon, préfet du Nord, verklaarde in een interview aan *la Nation Belge* dat hij geen enkel verschil zag tusschen het volk dat 's Woensdags te Rijsel bijeenkomt in de Beurs en dat wat elken Maandag te Kortrijk samenloopt.

De bekende reporter van *l'Illustration*, Ludovic Naudeau, zelf van Boonen (Boulogne) geboortig, schrijft de vruchtbaarheid, die van het departement Nauw van Kales « de kampioen van de nataliteit » maakt, toe aan het ras.

« Het geboortecijfer is een verschijnsel dat den heerschenden zielstoestand van een stam weergeeft. Om te beginnen is het noodig vast te stellen tot welke ethnische kern de Fransche bevolkingsgroepen behooren die thans het vruchtbaarste zijn... Het Vlaamsche element, zoo sterk in het Noorden, overschrijdt, zooals men weet, de grens die de twee departementen scheidt... De bevolking waarover ik schrijf behoort tot het Noordsche element van Europa. » (22)

De « kolos van het Noorden » is zijn vruchtbaarheid aan dezelfde oorzaak verschuldigd : « Men zou den voornaamsten factor van de nataliteit in het Noorden afdoende belichten, als men enkel zegde dat deze factor dezelfde is als die van de Belgische nataliteit en dat de inwoners van dit departement kinderen hebben om dezelfde reden als de Belgen... De werkmans van het arrondissement Rijsel is dichter bij zijn boerschen oorsprong gebleven, meer familiaal dan de arbeider uit de hoofdstad (Parijs)... Nogmaals, zijn affiniteiten zijn Belgisch (sic) veel meer dan Parijsch, en dat vooral verklaart zijn vruchtbaarheid... » (23)

De geboortestatistiek bewijst dat de Nederlandsche stam één

gebleven is over de staatsgrenzen heen en ondanks de politieke invloeden. In 1936 was het coëfficiënt van het geboortecijfer per 1000 inwoners respectievelijk :

Noord-Nederland :	20,10
Vlaamsche provincies van België :	18,63
Arrondissement Duinkerke-Hazebroek (Nederlandschtalig)	18,85
Arrondissement Boonen (Boulogne, verfranscht)	20,11
Het gemiddelde voor geheel Frankrijk was	14,70
Het gemiddelde voor de Waalsche provincies van België	12,50

Wat het psychische temperament aangaat, is het behoud niet minder treffend. Een Romaansche tongval, overigens vol germanismen, in zijn syntaxis niet minder dan in zijn woordenschat, kon er wel gebruikstaal worden, maar de *volkspsyche* is niet Romaansch geworden; ten bewijze de zoo dikwijls aangehaalde tekst van den Franschen schrijver Pierre Mille: « Rijsel ligt in het midden van het Vlaamsche land. Sedert eeuwen nochtans wordt er geen Vlaamsch meer gesproken; en toch, ik die uit deze stad afkomstig ben, ik heb dikwijls den indruk gehad dat de hersenen van mijn medeburgers nog steeds in het Vlaamsch denken, en dat, om Fransch te spreken, deze hersenen een min of meer onbewuste inspanning moeten doen om te vertalen. » (24)

Wij zouden aan deze getuigenis die van een Nederlandsch letterkundige kunnen toevoegen, een van de knapste koppen uit de Dietsche wereld van tegenwoordig, die, als hij een litterair essai van een Rijselsch schrijver moest vertalen, vaststelde dat deze vertaling voor hem een spel was, zoozeer scheen dit werk, alhoewel in het Fransch geschreven, te oordeelen naar de beweging van de gedachte en naar den zinsbouw, in het Vlaamsch geconcipieerd.

De plaatsnamen, in dit *volksdietsch* gebied, zijn quasi uitsluitend Germaansch. In de meeste streken: midden- en bovenvallei van de Leie en de Aa, het Kalesgebied, het Boonensche, de kust tusschen Kwinte en Othie, zijn er bijna geen andere. Overal vormen zij de groote meerderheid, bijv. in de oude kastelnij van Rijsel. Een beknopte maar indrukwekkende lijst

van namen op *-laar, -loo, -hout, -berg, -bron, -beke, -voorde, -broek, -ingen, -hove, -hem, -zeele*, werd opgemaakt door een geleerd Duinkerkenaar, H. Claerebout (25): men vindt ze zonder onderbreking verspreid tusschen Westfalen en Markenland (Marquenterre), van de Roer tot de Othie.

De familienamen behooren ook overwegend tot het Germaansch taaleigen. Het volstaat de lijsten van den burgerlijken stand te raadplegen in de verschillende gemeenten van het land. Wij nemen er enkele uit de vleet:

Rijsel. Geboorten van 23 Juli 1930: een Van Hemme, een Deroo, een Layen, een Meuleman, een Lyoen, een Vanschelle, een Dagny, een Vandamme — een Dumerchez, een Detrez, een Lalande.

Rijsel. Geboorten van 20 September 1930: een Verstraete, een Dequeker, een Mertens, een Vansteenkiste, een Wasteele — twee Lefebvres.

St. Andries bij Rijsel. Geboorten van 1 tot 15 Januari 1931: Thérèse Bulckaen, Louis Soenen, Raymond Leemans, Gisèle Degrave, Louis Holvoet — en... John Duak (*sic*).

Torkonje (Tourcoing). Huwelijksaankondigingen van 28 November 1937: Fernand Leman en Marie Farvacque, Alphonse Cappelle en Marie Leevens, Paul Vanassche en Madeleine Wicart, Gérard Vierstraete en Jeanne De Couster, Simon Maerto en Albertine Lericq.

Newille-en-Ferrain. Burgerlijke stand van 11 December 1935. Geboorte: Gilbert Waes. Huwelijk: Pierre Buysse en Marie Vandenbroecke. Overlijden: Jules Van Severen, Jules Kesteloot.

Bonduwe (Bondues). Geboorten van 20 tot 27 November 1938: Roger Vanwymeersch, Marie-Claire Vanhee, Jeanne-Marie Hasbroucq.

Armentiers. Burgerlijke stand van 19 April 1936. Geboorten: Françoise Teirlinck, Lorraine Dewitte. Huwelijken: Emile Dedeine en Yvonne Witdouck, Louis Maes en Rachel Raes, André Vermeersch en Lucienne Vanhee. Overlijden: Pierre Poppe.

Hetzelfde werd overigens vastgesteld door alle onderzoekers die in het Noorden van Frankrijk hebben rondgekeken, niet alleen te Rijsel, « waar, naar de namen te oordeelen, de heele bevolking van Vlaamsche afkomst is » (26), maar ook veel ver-

der naar het Zuiden : « Te Liecques (Boonensche) werden wij verrast door den naam Michiels op een winkelruit tegenover ons. In een vluchtig doortrekken zagen wij te Liecques nog de namen Declerck en Specq. De Vlaamsche namen hadden ons trouwens nog nergens verlaten. Te Wimereux, vlak benoorden Boulogne, vonden wij o. a. Vandenberghe, Vandamme, Vandezande ; te Boonen zelf (in de oude stad) Blanckaert, Bonningue, Schotte ; in 't voordorp St. Martin : Peschot, Goormachtig, Nevrinck, Loosen, Stel, Van Niekerk en nog een aantal andere ; dien ochtend te St. Martin au Laert, vlak voor Sint-Omaars, Boddaert, Decoster, Duyme, Speters ; 't binnenkomen van St. Omaars spande echter de kroon : in de winkelstraat waar wij doorreden was 't links en rechts, vrijwel onafgebroken : Rijckelincq, Persijn, Vercnoeke, Waarmoes, Verstaen, Maes, Vandenkoornhuysse, Demol, Vandorme, Dondeyne, Vandecasteele, Lauwers. » (27)

Deze volksdietschers blijven een onverwinnlijke voorkeur aan den dag leggen voor voornamen van Germaanschen oorsprong of karakter. De Parijzer mode, hoe zij ook in de hand gewerkt werd door de publiciteit, vermocht de traditioneele « doopnamen » nog niet te onttroonen. In het « Verfranschte Vlaanderen » (Flandre Gallicante), zijn *Germain* en *Germaine* onder de meest verspreide, tot in het geslacht dat thans tot leven komt... *Armand* vertoont geen teeken van verval; wij kennen zelfs mannen die lang geen grijsaards zijn en wier voornaam, bij de geboorte, behoorlijk *Herman* gespeld werd (het vrouwelijke in deze streek is *Hernance*). Ook thans nog, in het jaar 1939, is het niet zeldzaam dat iemand te Roobeke *Edgar* of *Arnould* gedoopt wordt. (28)

De volkstaal heeft er een sterken Vlaamschen stempel bewaard: zij krioelt niet alleen van Vlaamsche woorden en uitdrukkingen, maar ook van Vlaamsche wendingen en syntaxische vormen. Het zou ons te ver leiden hier voorbeelden van aan te halen. Om ons tot een enkel van deze dialecten te beperken verwijzen we naar de studie van Kan. Haigneré over *Le Patois boulonnais*. (29)

Het volksleven is het zelfde gebleven als in de Nederlanden. De folklore bestrijkt een zoo uitgebreid terrein dat wij er niet kunnen aan denken, zelfs vluchtig de ontelbare verschijnselen

aan te halen die overeenstemmen met die der andere provincies uit Groot-Nederland. Alleen bij wijze van aanduiding stellen we enkele themas voor.

Het boogschieten gebeurt er als in het Vlaamsche land op « vogels » in den top van een « pers ». De *gaai-persen* rijzen van Rijsel tot Sint-Omaars en tot Kales, en voor zoo ver we weten tot Markijze (Marquise).

Het bolspel wordt ook op zijn Vlaamsch gespeeld, met den « platten bol » die karakteristiek is voor Vlaanderen en zoo zeer afwijkt van den Franschen cilindrischen bol. (30)

De draadpoppen in de Fransche Nederlanden hebben niets gemeens met den Franschen « guignol ». Hun type is precies dat van de *Poesjenellenkelders* van Antwerpen, Brussel en Gent en van de *Puppenspiele* van de Rijnlanden. (31)

Het geliefkoosde muziekinstrument van het volk is de harmonica en in de internationale wedstrijden en festivals die dikwijls in Belgisch Vlaanderen gehouden worden treden meermaals laureaten op uit de Fransche Nederlanden, waar talrijke maatschappijen van accordeonisten bloeien en waar meerdere beroepsleeraars hun kunst uitoefenen.

Er is geen verschil tusschen de populaire godsvrucht van de Belgische Nederlanden en die van de Fransche. De zelfde heiligen worden er vereerd ; de gebruiken zijn dezelfde. Arnold van Gennep, in Frankrijk erkend als de voornaamste autoriteit op het gebied van de folklore, brengt er talrijke bewijzen van. (32)

Een van de meest geliefde « genezende heiligen » is St. Godhard (Gotthard, Gohard, Goewaert), bisschop van Hildesheim: hij wordt vereerd te Roobeke (Roubaix) evenals te Arneke (Westhoek), te Handzame (West Vlaanderen), te Koningsbusch (Nederlandsch Limburg). De ommevang van Arneke lokt ieder jaar, in het begin van Mei, een toeloop van Nederlanders uit heel de Zuidelijke Nederlanden. De volksschrijver A. Hans, die vertrouwd was met de dingen en mensen van Fransch Vlaanderen, beschrijft deze bedevaart-kermis als typisch Zuid-Nederlandsch : « Duizenden Vlamingen, Diksmuidenaars, Veurnenaars, Ieperlingen en van 't ronde kwamen er samen met lieden van Duinkerke, Winoksbergen, Cassel, Sint-Omaars, Hazebroek, Belle, Rijsel, Aire, Kales, Boulogne. » (33)

Typisch is ook het gebied van de vereering van Ste Wilgefortis (Wilgevoorde), in alle katholieke landen van Duitschland, van Kleef en Ramberg tot Eger en Leitmeritz bekend onder den naam van Sankt Kummernis, waar een omvangrijke litteratuur over bestaat zoo in het Nederlandsch als in het Duitsch. Haar legende en haar eeredienst zijn ook verspreid in de Nederlanden, van 's Hertogenbosch en Bergen-op-Zoom, over Leuven, Anderlecht en Rekkem, tot Bethun en, in het Boonensche, Witzand (Wissant), Rinxent, Camiers, Stapel (Etaples) en Auchy-les-Moines (aan de Ternoise). (34)

De kapelletjes in de velden en bij de wegen, overal in de Fransche Nederlanden, zijn niet de Waalsche « Montjoies », behoorend tot den Grieksch-Latijschen kultuurkring, maar de « boomkapellekens », geboren uit de godsdienstige gewoonten van de oude Germanen. (35)

Het kunstleven volgt er de Nederlandsche traditie. De herbouw van de onder den wereldoorlog vernielde of beschadigde gebouwen gebeurde volgens de verschillende formules van de vernieuwde Vlaamsche bouwkunst. De schilders blijven trouw aan den geest, zoo niet aan de manier, van de portrettisten en landschapsschilders van de Nederlanden. Sint-Omaars, bijv., is een Nederlandsche kunststad dank aan zijn schilders J. Joets en Mev. Bateman en den graveur Vandenbergh.

De kunstnijverheid volgt dezelfde inspiratie. De voorliefde voor de moderne meubilerij in « Vlaamsche stijl » is algemeen onder de betere burgerij van deze streek. De neo-Vlaamsche interieurs gelden als verfijnde luxe in de heerenhuizen van nijveraars. Uitgezochte specimen treft men er van aan in de kasteelen van Wemmercijs (Wambrechies), bij Rijsel, tot Groffliers op den oever van de Othie. De Nederlandsche faïence die, destijds, in de ateliers van Rijsel, Sint-Omaars (36), enz., die van Delft opzij streefde, wordt nog voortgebracht te Deverne (Desvres), waar de nieuwe techniek van de ceramiek werd toegevoegd aan de procédés van de oude fabrikatie.

Duizend kleinigheden bewijzen dat de bevolking van de Fransche Nederlanden, ondanks de menigvuldige en gestadige actie van het centraal bestuur, een zeer duidelijke nationale individualiteit heeft behouden. « De departementen Noorden

en Nauw van Kales, zoo dicht bij Parijs, hebben nu nog een physionomie bewaard, opvattingen en zienwijzen die hen geheel eigen zijn. Zij behielden hun geestelijke en economische autonomie en men voelt dat hun bevolking minder naar Parijs geïntereerd is dan die van andere provincies in het tegenovergestelde uiteinde van Frankrijk. » (37) Vreemde bezoekers als Ardouin-Dumazet (38), Jean Cassou, erkennen dat de « atmosfeer » van dit land, in de steden zoowel als op het land, in het geheel niet vergeleken kan worden met het Fransche « klimaat ».

De massa der bewoners voelt dat ze niet « Fransch is als de anderen ». Ondanks het « grenspatriotisme », geschapen en onderhouden door de officieele propaganda, door het onderwijs, de pers, enz. zijn zij er zich min of meer duister van bewust dat ze tot een andere volksgemeenschap behooren dan het Fransche volk. Dat gevoel blijkt uit de familiäre taal van de meest verscheiden lagen van de bevolking. Beschaafde lieden kan men dikwijls hooren spreken van « quelque part en France » om een localiteit aan te duiden buiten de oude Nederlandsche provincies. « Naar Frankrijk gaan » (« aller en France ») is een staande uitdrukking, in alle klassen van de samenleving, om een reis aan te duiden over de Somme. De romanschrijver Léon Bocquet zegt ons dat in zijn streek van La Bassée de Oostenwind nu nog « le vent de France » genoemd wordt. (39)

In het geheele Noorden heeft de uitdrukking « een Franschman » de beteekenis behouden van « vreemdeling » en doelt op een Parijzenaar of een inwoner van om het even welk departement buiten den kring van de « Zeventien Provinciën ». Een aan Karel de Flou overkomen avontuur bewijst hoe sterk het Dietsche nationale gevoel gebleven is in het Boonensche : « Op een 14ⁿ Juli was er te Boonen in een café een inwoner die zich lustig maakte over al het officieele vertoon van de « fête nationale », maar dit gespot verontwaardigde een der aanwezigen, die met veel lawaai opsprong, zijn « carte » op tafel wierp en er van onder trok. De menschen namen dat niet al te erg op, en toen de Flou vroeg wie deze lawaaimaker was, kreeg hij voor antwoord : « Oh ! c'est un blagueur français. » Ze wilden daarmee zeggen : iemand die van verder uit Frankrijk afkomstig was. » (40)

In dit verfranschte Dietschland is de naam « Flandre » of

« Flandres » gebruikelijk in het openbare leven, de redevoeringen, de namen van maatschappijen, van straten... De leeuw van Vlaanderen, zwart op gouden veld, versijnt in talloze exemplaren op de vaandels van vereenigingen, de schilden van groepeerings, aanplakbiljetten, uithangborden : hij behoort tot de physionomie van de steden. (41)

Een ander karakteristiek kenteeken van deze geestesgesteldheid is de populariteit die Keizer Karel in heel dit land geniet. Wat de « bon roi Henri » (Henri IV) is voor het Fransche volk, is de « Empereur Charles » voor het volk van deze Nederlanden. In hem wordt de Vlaming vereerd die, te Gent geboren, in Rijsel woonde, Heusden (Hesdin) stichtte en een van de verbitterde vijanden van Frankrijk was ; zoo versijnt hij in een soort legende die de geschiedenis versiert, als een Dietsch nationale figuur. Onder den naam van *Keizer Karel* is hij in den Westhoek een van de meest geliefkoosde helden uit de volksvertelsels gebleven. « *Ten tijde van Keizer Karel* » beteekent voor de Vlaamschtaligen de gouden eeuw van een helaas vervlogen verleden, dat bij de latere regeeringen afsteekt. Niet minder wordt hij vereerd in de Verfranschte Nederlanden, die den « burger van Gent » in hem zien. (42) Rijsel, Roobeke, Wattlelos hebben een « rue Charles-Quint ». De historische optochten die de steden inrichten ter herdenking van groote historische gebeurtenissen (bij voorbeeld Rijsel in 1892 en 1934) vergeten nooit onder hun personages den tegenstrever van François I. De cavalcades van Vastenavond (« Grande Kermesse » van Rijsel, « Cortège des Commerçants » van Roobeke) vereeren hem altijd met een « historische groep ». De Fransche Nederlanden blijven hun held trouw tot in hun bijgeloof. De meest verspreide van deze praktijken is de « Prière de l'Empereur Charles », eenvoudige vertaling van het *Krachtig Gebed van Keizer Karel*, elders in Frankrijk onbekend, maar dat geen macht ter wereld bij de bevolking van het Volksdietsch gebied van Frankrijk uitroeien zal. (43)

Onder welk gezichtspunt men ze dus ook beschouwe, deze streken geven niet den indruk van een « dood Vlaanderen » of een « zieltogend Vlaanderen », maar wel van een Dietsch land dat nog steeds leeft onder het dwangbuis dat het verdrukt. Laat ons geloof hechten aan een geleerd philoloog die de Fransche

Nederlanden doorreisd heeft niet alleen als een om zijn vak bekommerd geleerde maar ook als psycholoog en opmerker. Zoovele jaren systematische verfransching, stelt Dr. W. Péce vast, « hebben in Fransch Vlaanderen het Vlaamsch in hooge mate verdrongen... Maar het heele erfgoed : zeden en gebruiken, levenswijze en wereldbeschouwing, gaven van geest en hart, deugden en fouten, dat merkwaardig kompleks van talenten en tekortkomingen, die een bevolking eigen aard en wezen schenkt, bleef, en doet de Fransch-Vlamingen tot de Vlaamsche gemeenschap behooren. » (44)

HOOFDSTUK II

HET GRENSLAND DER NEDERLANDEN

Belle, très au-dessus de toute la contrée,
Se dresse éperdûment la tour démesurée,
D'un gothique beffroi sur le ciel balancé,
Attestant les devoirs et les droits du passé.
Et tout en haut de lui le grand lion de Flandre
Hurle en cris d'or dans l'air moderne :

[« Viens les prendre ! »
Paul Verlaine (Atrecht).]

Alleen wie niets afweet van de geschiedenis der Fransche Nederlanden en Noord-Frankrijk heelemaal niet kent, zou kunnen meenen, dat de in ons eerste hoofdstuk genoemde *volks-grens* tevens de uiterste lijn van de Dietsche invloedssfeer zou wezen.

Zij geeft slechts de lijn aan waar destijds de massale kolonisatie tot stilstand kwam. Onder massale kolonisatie verstaan wij de vestiging op groote schaal van Germaansche stammen, met uitsluiting van elke andere bevolkingsgroep van eenige beteekenis. Op deze algeheele inbezitname van den bodem is ten Zuiden van genoemde lijn een Dietsche doorsijpeling gevolgd, die het sterkst was en den meesten samenhang vertoonde in de naaste omgeving van den ethnischen kern en verder naar het Zuiden in de diaspora in een steeds lossere verband optrad.

De invloed van deze Dietsche nederzetting en kultuur is van veel meer belang geweest dan men zich tot dusver heeft voorgesteld. Hij heeft zijn stempel diep gedrukt op een soort « grensmerk », op een ethnisch en kultureel « hinterland », dat daardoor tot verlengstuk van *Dietschland* is geworden. Zij die zich hebben verdiept in de *stamkunde* van ons volk, zijn vertrouwd geraakt met het begrip van een rand-zone, het *grensland der Nederlanden*. Hieronder verstaan wij een streek, waar de Dietsche bevolking geen voldoende dichtheid verkregen heeft om een integreerend deel uit te maken van het Nederlandsche volk, doch waar de toevloed van Dietsch bloed en Dietschen geest toch zoo krachtig was, dat scheiding tusschen